

В.І.Чебан, О.В.Світличний*, А.М.Здоровицький*

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК САНІТАРНО-ЕПІДЕМІОЛОГІЧНОЇ СЛУЖБИ В ЧЕРНІВЕЦЬКІЙ ОБЛАСТІ

Буковинський державний медичний університет*,
Чернівецька обласна державна санітарно-епідеміологічна станція

Резюме. Викладені історичні етапи розвитку та становлення санітарно-епідеміологічної служби в Чернівецькій області. Фундатори та співробітники санітарно-епідеміологічної служби області впродовж кількох століть створювали підрозділи, вивчали епідеміологічні проблеми охорони здоров'я та шляхи їх вирішення.

Ключові слова: санітарно – епідеміологічна служба, етапи розвитку, досягнення.

Перші спогади про становлення санітарної служби в регіоні Північної Буковини виявили в документах Державного архіву Чернівецької області у фондах Буковинської крайової управи. Окремі матеріали свідчать про те, що вперше крайова санітарна рада Буковини була створена на підставі „Імператорського Закону” від 30 квітня 1870 року. До того часу контроль за охороною здоров'я та санітарією здійснювали повітові та крайові лікарі, які виконували свої функції згідно з постановою Міністерства внутрішніх справ Австрії від 1 жовтня 1850 року. Крайовий лікар на той час виконував функції радника медицини, а повітові лікарі – функції повітових комісарів.

Згідно з наказом Міністерства внутрішніх справ Австрії від 11 листопада 1870 року санітарна рада Буковини складалася з крайового санітарного референта і шести постійних членів, чотирьох з яких призначало міністерство, двох – Виконавчий комітет Буковинського сейму.

Діяльність крайової санітарної ради поширювалася на всю Буковину. До складу повітових управлінь входили повітові лікарі. Крайова санітарна рада була дорадчим і санкціонуючим органом з питань охорони здоров'я, які входили в компетенцію крайового управління. Вона займалася також питаннями епідемій та епізоотій, шеплень, ветеринарною та карантинною службами, здійснювала контроль над лікарнями, аптеками, курортами. Крайова санітарна рада була ліквідована в 1918 році, коли на підставі Міністерського декрету Румунії № 3715 від 18 грудня 1918 року створюється санітарний секретаріат, як структурна частина адміністрації Буковини. Організація часто змінювала назву у зв'язку з румунським законодавством. З 1938 року по 1940 рік вона носила назву “Генеральний санітарний інспекторат округу Сучава міста Чернівці”.

Генеральний санітарний інспекторат здійснював нагляд за дотриманням законів із регламентів з санітарної справи, видав облік епідеміологічних, інфекційних, соціальних та інших захворювань, розробляв заходи з їх ліквідації, видав медичним обслуговуванням населення, здійснював контроль за діяльністю лікувальних та санітарних установ, аптек, зуболікарських кабінетів та приватною медичною практикою. Очолював генеральний санітарний інспекторат генеральний санітарний інспектор, що призначався Міністерством охорони здоров'я.

На той час у регіоні Північної Буковини поширювались епідемії, внаслідок яких значно зростали рівні захворюваності та смертності населення.

Після возз'єднання Північної Буковини з Україною (1940 рік) уперше за всю історію на території Чернівецької області питання охорони здоров'я, як проблема великого соціального значення, почали вирішуватися на державному рівні. З'явилася можливість проводити заходи, направлені на усунення причин, які сприяли розповсюдженню різних захворювань.

Протягом 1940 року в області була створена система санітарно-епідеміологічної служби, функціонувало 8 санепідстанцій із дезінфекційними відділеннями. Служба приступила до здійснення санітарно-оздоровчих і протиепідемічних заходів. Подальший розвиток санітарно-епідеміологічної служби, як і в цілому системи охорони здоров'я, було зруйновано війною та тимчасовою окупацією території Північної Буковини.

© В.І.Чебан, О.В.Світличний, А.М.Здоровицький, 2005

Після звільнення краю від німецько-фашистських загарбників була створена Чернівецька обласна санітарно-епідеміологічна станція (11.04.1944 року), а наприкінці квітня - і Чернівецька міська СЕС, котрі розпочали діяльність у травні 1944 року. Почалася напружена робота з відновлення мережі медико-санітарних установ, робота з ліквідації тяжких наслідків війни і окупації.

У Чернівецькій області реєструвалися спалахи висипного та черевного тифів, дизентерії. Не вистачало медичних кадрів, зокрема у Вижницькому, Путильському, Новоселицькому районах. На той час за штатами районних санепідстанцій передбачалися посада лікаря-завідувача санепідстанцією, два фельдшери, один дезінструктор і два дезінфектори. У травні 1944 року, як тільки було отримано необхідні препарати, терміново була розпочата вакцинація та ревакцинація проти віспи, тифу, паратифів, дизентерії, дифтерії, проводились інші профілактичні заходи, які направлені на ліквідацію причин, що породжували і сприяли розповсюдженню інфекційних хвороб.

Розвиток санітарно-епідеміологічної служби умовно можна поділити на чотири періоди.

Повоєнний період (1944 - 1955 рр.) - це період заходів із локалізації і ліквідації особливо небезпечних, небезпечних інфекційних та паразитарних захворювань, як висипний та поворотний тифи, малярія, черевний тиф, паратифи, сибірка, туберкульоз, венеричні та інші хвороби. Уже 15 травня 1944 року відбулося перше засідання Чернівецької надзвичайної протиепідемічної комісії. Видано першу постанову "Про запобігання розвитку захворювань та своєчасної боротьби із шлунково-кишковими інфекціями".

У повоєнний період історичний розвиток санітарно-епідеміологічної служби в Чернівецькій області пов'язаний із історією розвитку та становленням Чернівецького державного медичного інституту (нині - Буковинського державного медичного університету), а саме: кафедрами інфекційних хвороб, мікробіології та вірусології, медичної біології, генетики та гістології та інших. Так, відомий не тільки в регіоні, але й у Радянському Союзі, учений-мікробіолог професор Калина Г. П. (завідувач кафедри мікробіології з 1947 по 1955 рр.). Він зробив вагомий внесок щодо наукового обґрунтування протиепідемічних заходів як у Чернівецькій області, так і в державі. Про це свідчать його наукові праці „Изменчивость патогенных микроорганизмов”, „Развитие микробных клеток из доклеточного вещества” та інші.

У зв'язку з районуванням міста Чернівці, згідно з Указом Президії Верховної Ради УРСР від 9.05.1952 року рішенням виконкому Чернівецької обласної ради народних депутатів № 928/34 від 2 жовтня 1952 року дозволено організувати в районах міста Чернівці районні санепідстанції. На той час уже функціонували санітарно-протиепідемічні установи у всіх районах області.

Вже в 1949 році висипний та поворотний тифи ліквідовано, як масове захворювання, в 11 разів зменшилася захворюваність на черевний тиф.

Для області, як і для країни в цілому, цей період характеризувався вкрай напруженою соціально-економічною ситуацією. Повоєнна розруха, занепад народного господарства, міграція населення створювали несприятливу санітарно-епідеміологічну ситуацію в краї.

Період стабілізації виробництва та соціально-економічної ситуації (1956-1965 рр.). У цей період відновлюється робота об'єктів народного господарства, торгівлі, розширюється мережа навчальних та оздоровчих закладів. Покращується благоустрій населених пунктів, удосконалюються джерела водопостачання, підвищується якість протиепідемічних заходів. Слід віддати належне науковим доробкам учених-медиків регіону Північної Буковини: з проблеми епідеміології гельмінтів та інфекційної захворюваності. Профілактичною основою у вирішенні цих проблем як у минулому, так і в сучасних умовах є наукові праці колективу кафедри біології „Роль рынков города Черновцы в эпидемиологии гельминтозов” - М.М.Зотін, „Лабораторна діагностика паразитарних інвазій” - В.П.Пішак, Т.М.Бойчук; „Гельмінтози у дітей” - В.П.Пішак, Ю.М.Нечитайло. До наукових робіт, що сприяли зниженню інфекційної захворюваності та ліквідації окремих нозологічних форм слід віднести дисертаційні дослідження кафедри інфекційних хвороб: Пекарського А.Н. „Эпидемиология и клиника туляремии”, О.А.Жуковської „К вопросу о влиянии аскаридоза на возникновение и течение туберкулезного менингита у детей”, Ю.Ю.Косовского „Клиника буковинской лихорадки”.

Період бурхливого розвитку народного господарства та процесів урбанізації (1966-1985). Це найбільш продуктивний період по залученню державних, відомчих інвестицій у промислове будівництво. Ведеться будівництво водозабірних та водо-

провідних споруд (водозабір Лужани-Ленківці, Дністровський водозабір), очисних каналізаційних споруд. У Чернівцях будується підземний каналізаційний тунель. Широкого розмаху набуло житлове будівництво, будівництво шкіл, дитячих дошкільних закладів, їдалень, підприємств харчової промисловості.

Проходять значні зміни в демографічній ситуації. Промислове будівництво значно випереджає будівництво об'єктів соціальної сфери, житла. При цьому з'являються негативні тенденції. Впровадження технологій із застосуванням шкідливих речовин, особливо заводами, які були розташовані на території Чернівецької області, сприяло технологічному забрудненню поселень, створило проблему знешкодження промислових відходів, почало негативно впливати на здоров'я працюючих.

Ці чинники створили певні передумови для організації санітарно-гігієнічного та протиепідемічного забезпечення населення на новому етапі розвитку.

Зростає роль державного санітарного нагляду за проектуванням, будівництвом та реконструкцією об'єктів промисловості, житлового будівництва, соціально-побутової сфери, за впровадженням нових технологічних процесів, будівництвом очисних споруд.

У санепідслужбі формується підрозділ гігієни праці, створюється відділення із вивчення впливу шкідливих чинників навколишнього середовища на здоров'я населення та відповідні лабораторні підрозділи.

Санепідслужба виступає ініціатором у налагодженні творчих зв'язків з НДІ гігієни праці та професійних захворювань міст Києва, Харкова, Дніпропетровська з питань поглибленого вивчення шкідливих чинників на підприємствах та розробкою оздоровчих заходів. Для Чернівців у 1974 році Дніпропетровським НДІ розробляється перша "шумова карта", з 1974 року розпочинається розробка заходів з охорони повітря, що лягло в основу першої цільової комплексної програми "Екологія" (1976-1980 рр.).

Чорнобильський період. Серйозним випробуванням для санітарно-епідеміологічної служби області стала аварія на Чорнобильській АЕС. Служба мала досвід спостереження за рівнями забруднення навколишнього середовища продуктами розпаду ядерних випробувань. Цю роботу виконували фахівці радіологічної лабораторії. Уже з перших днів аварії санепідстановами області був встановлений постійний жорсткий контроль за радіаційною обстановкою в області, реалізацією продуктів харчування, водопостачанням. Багато співробітників були відряджені в зону Чорнобильського лиха. У цей період значно покращалася матеріально-технічна база лабораторних підрозділів, яка була обладнана сучасними приладами та апаратурою.

У 1988 році під час спалаху так званої „чернівецької хімічної хвороби” всі підрозділи санепідслужби області сумлінно співпрацювали із Державною комісією з вивчення причин та профілактики цієї хвороби.

На кожному етапі історичного розвитку санітарно-епідеміологічної служби в регіоні були фахівці профілактичної медицини. Так, у повоєнний період санітарно-епідеміологічну службу в Чернівецькій області послідовно очолювали головні лікарі: Пастушак І.М., Якушева Г.П., Деркач С.О., Сучкова Н.М., Проценко В.П., Онасенко Л.М.; з 1990 року донині головним державним санітарним лікарем є заслужений лікар України О.В.Світличний. До когорти прекрасних організаторів слід віднести таких фундаторів санітарно-епідеміологічної служби в Чернівецькій області, як Тітова А.Т., Любавіна М.Г., Брофман Є.І., Петрова З.В., Рубіна Б.І., Жихарева Н.В., Топорчан К.Г. та ін. фахівці, віддана праця яких є вагомим внеском у галузевий розвиток.

За час незалежності України діяльність санітарно-епідеміологічної служби Чернівецької області була направлена на здійснення державного санітарно-епідеміологічного нагляду, визначення пріоритетних заходів із профілактики захворювань, захисту населення від негативного впливу факторів навколишнього середовища, вивчення оцінки прогнозування показників здоров'я населення залежно від стану середовища життєдіяльності, підготовку регіональних програм та пропозицій із забезпечення санітарного та епідеміологічного благополуччя населення, недопущення занесення і розповсюдження особливо небезпечних і небезпечних інфекційних захворювань, контроль за ліквідацією причин і умов виникнення і розповсюдження інфекційних захворювань, отруєнь, радіаційного ураження населення.

Державним санітарно-епідеміологічним наглядом охоплені всі сфери життєдіяльності людини: умови проживання, праці, харчування, відпочинку, виховання і навчання дітей та підлітків. Його здійснюють лікарі та середні медпрацівники,

використовуючи при цьому лабораторні та інструментальні методи досліджень на сучасному рівні.

Тепер у систему санітарно-епідеміологічної служби області входять 13 сан-епідстанцій та 2 дезінфекційні станції. До штату включено 784 особи, із них лікарів - 234, спеціалістів із вищою немедичною освітою - 27, середніх медичних працівників - 491. Сьогодні санітарно-епідеміологічна служба забезпечена потужними профільними лабораторіями та сучасним обладнанням, що дозволяє здійснювати державний санітарно-епідеміологічний нагляд в регіоні на сучасному рівні.

Таким чином, епідеміологічна ситуація в Чернівецькій області залишається стабільною, більшість показників інфекційної захворюваності по області нижче державних. Це свідчить про ефективну діяльність санітарно-епідеміологічної служби в регіоні.

Перспектива подальших досліджень. Перспективою подальших досліджень є оцінка санітарно-епідеміологічної ситуації в Чернівецькій області як провідного показника діяльності обласної санітарно-епідеміологічної служби.

THE FORMING AND DEVELOPMENT OF THE SANITARY-EPIDEMIOLOGIC SERVICE IN THE CHERNIVTSI REGION

V.I. Cheban, O.V. Svitlychnyi, A.M. Zdorovyts'kyi

Abstract. The authors have given an account of the historical stages of the development and forming of the sanitary-epidemiological service in the Chernivtsi region. The founders and employees of the regional sanitary-epidemiological service have been setting up subdivisions, have been inquiring into the problems of health protections and ways of their solution.

Key words: sanitary-epidemiological service, stages of development, achievements.

Bukovinian State Medical University (Chernivtsi)
Regional Sanitary-Epidemiological Station (Chernivtsi)

Buk. Med. Herald. – 2005. – Vol.9, №1. – P.170–173.

Надійшла до редакції 28.01.2005 року